

замкнутого службового середовища та специфічної корпоративної культури створює ризики замовчування правопорушень і недостатнього реагування. Нормативна база, зокрема антикорупційне та дисциплінарне законодавство, формально містить механізми відповідальності, однак їх ефективність значною мірою залежить від незалежності внутрішнього контролю та доступності зовнішніх механізмів захисту.

Проблемним є також баланс між мобілізаційними потребами держави та принципом добровільності служби для окремих категорій громадян. Гендерно нейтральна модель мобілізації теоретично відповідає принципу рівності, однак практична реалізація потребує комплексного перегляду соціальних стандартів, інфраструктури, умов служби та медичного забезпечення.

У стратегічному вимірі гендерна рівність повинна розглядатися не як додатковий елемент кадрової політики, а як інструмент підвищення оперативної спроможності. Дослідження міжнародних безпекових інституцій підтверджують, що різноманітність персоналу позитивно впливає на якість прийняття рішень, комунікацію з цивільним населенням та рівень довіри до інституцій сектору безпеки.

Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони України в умовах воєнного стану є комплексним правовим і організаційним завданням. Воно потребує не лише вдосконалення нормативного регулювання, а й трансформації управлінської культури, стандартизації процедур реагування на дискримінацію, інтеграції гендерної перспективи у систему професійної та вогневої підготовки, а також посилення механізмів демократичного цивільного контролю. Лише за таких умов принцип рівності стане реальним чинником зміцнення національної безпеки, а не декларативною конституційною нормою.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 верес. 2005 р. № 2866-IV (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15> (дата звернення: 23.02.2026).

3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 груд. 1991 р. № 2011-ХІІ (зі змін. і допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 23.02.2026).

4. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020> (дата звернення: 23.02.2026).

5. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 (2000) «Жінки, мир, безпека» від 31 жовт. 2000 р. URL: <https://undocs.org/S/RES/1325%282000%29> (дата звернення: 23.02.2026).

6. Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО : Указ Президента України (чинна редакція). URL: <https://www.president.gov.ua> (дата звернення: 23.02.2026).

Юлія ЛЕБЕДЄВА

старший викладач

кафедри теорії держави та права

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна)

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ТА РІЛЬ ЖІНОК У ФОРМУВАННІ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасне розуміння національної безпеки еволюціонувало від вузького воєнно-державоцентричного підходу до комплексної моделі, в центрі якої перебуває людина, її права та гідність. У цьому контексті безпека не може розглядатися виключно як захист суверенітету і територіальної цілісності; вона охоплює гарантування фундаментальних прав і свобод, зокрема вразливих груп, до яких традиційно належать жінки в умовах збройного конфлікту та постконфліктної трансформації.

Гендерний вимір національної безпеки не є ідеологічною конструкцією – це правова необхідність, що випливає з конституційного принципу рівності та міжнародних зобов'язань держави у сфері прав людини [1]. Практика збройних конфліктів переконливо засвідчує: ігнорування специфічних потреб жінок у сфері безпеки призводить до системних порушень прав людини, зростання рівня гендерно зумовленого насильства, соціальної дезінтеграції та

ослаблення стійкості держави.

Права жінок у сфері безпеки мають двоєдиний характер. По-перше, йдеться про захист від дискримінації, насильства та експлуатації в умовах воєнного стану, переміщення, окупації чи демобілізації [1, 2]. По-друге – про забезпечення реальної участі жінок у процесах прийняття рішень у сфері оборони та безпеки [2]. Дослідження міжнародного досвіду підтверджує, що участь жінок у безпекових інституціях і переговорах з врегулювання конфліктів підвищує легітимність рішень, їхню сталість та ефективність [3].

Гендерна інтеграція в секторі безпеки повинна здійснюватися не декларативно, а інституційно – через гендерно чутливе бюджетування у сфері оборони; впровадження механізмів запобігання та реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом; рівний доступ жінок до військової служби та керівних посад; системну підготовку персоналу сектору безпеки з питань прав людини та недискримінації [4].

Особливої уваги потребує питання балансу між обмеженням прав людини в умовах воєнного стану та необхідністю забезпечення безпеки держави. Обмеження прав не можуть мати дискримінаційного характеру й повинні відповідати принципам законності, необхідності, пропорційності та тимчасовості. Гендерний аналіз правових режимів надзвичайного та воєнного стану дозволяє виявити приховані форми нерівності, що посилюються під час кризи.

Таким чином, гендерний вимір національної безпеки слід розглядати як структурний елемент сучасної безпекової доктрини, а не як політичну опцію чи гуманітарний додаток. Міжнародно-правові стандарти, закріплені в Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 та положеннях CEDAW, формують для держави чіткі позитивні зобов'язання щодо забезпечення участі жінок у процесах прийняття безпекових рішень і гарантування їх захисту в умовах конфлікту.

Практика свідчить, що ігнорування гендерного компоненту призводить до викривлення оцінки загроз, неефективності програм безпеки та зниження довіри до державних інституцій. Водночас інституціоналізована участь жінок у секторі безпеки підвищує якість стратегічного планування, посилює превентивний потенціал держави та сприяє сталості миру.

Отже, інтеграція гендерного підходу є критерієм зрілості правової держави та показником її спроможності забезпечувати безпеку на основі верховенства права. У сучасних умовах саме поєднання безпекових інструментів із гарантіями прав людини формує легітимну та ефективну модель національної безпеки.

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.1979 : станом на 6 жовт. 1999 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

2. UN Security Council Resolution 1325 : of 31.10.2000 no. S/RES/1325. URL : <https://peacemaker.un.org/en/thematic-areas/women-peace-security/normative-frameworks/security-council-resolutions>.

3. Mary C., Nielsen R., Hudson V. M. Women and Post-Conflict Settings. *Peace and Conflict* 2010. 2017. P. 91–102. URL : <https://doi.org/10.4324/9781315090009-9>.

4. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р : станом на 29 жовт. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-p#Text>.